

אוניברסיטת בר-אילן
בית הספר לחינוך

**הגדרת "מעורבות הורים" בבית הספר
מנקודת מבטם של הורים ומורים
בחטיבת הביניים**

חדוה מרגר

בהנחיית ד"ר מתי רונן

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר "מוסמך"
בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר - אילן

תשנ"ט, 1999

אוניברסיטת בר-אילן
בית הספר לחינוך
הספרייה

רמת - גן

תוכן עניינים

רשימת לוחות ..... א'-ד'

רשימת תרשימים ..... ה'-ו'

תקציר בעברית ..... ז'-ט'

פרק ראשון : מבוא

מבוא ..... 1 - 6

עבודה זו מוגנת ע"י זכויות יוצרים
THIS WORK IS PROTECTED BY COPYRIGHT LAW

פרק שני : רקע תיאורטי

- א. הגדרת מעורבות הורים - 7
- ב. חשיבות הגדרת מושג ..... 7 - 8
- ג. הגדרת מושג מהי ? ..... 9 - 10
- ד. הגדרת "מעורבות הורים" בקרב אנשי מחקר ..... 10 - 13
- ה. הדינמיקה (חוקיות) ב-"מעורבות" בחינוך, עפ"י ג'ון דיואי ..... 14 - 18
- ו. יישום הפילוסופיה החינוכית של ג'ון דיואי על "מעורבות הורים" בביה"ס .... 19 - 25

- ד. מודל : העקרונות הבונים "מעורבות הורים" בבית הספר 26
- ה. תחומי מעורבות הורים (קונומאציה) ..... 27 - 34
- ו. גורמים המעכבים מעורבות הורים בבית הספר ..... 35 - 38
- ז. מעורבות הורים בבית הספר הקהילתי ובבית ספר מסורתי ..... 39 - 42
- ח. חשיבות מעורבות ההורים בבית הספר ..... 43 - 46
- ט. סיכום ומבוא להשערות ..... 47 - 49
- י. פריסת חקר הנושא 50

פרק שלישי : השערות ושאלות מחקר

- שאלות המחקר 51
- השערות המחקר 52

פרק רביעי : עיטת המחקר

- המדגם ..... 53 - 62
- כלי המחקר ..... 63 - 65
- ההליך המחקרי 66
- משתני המחקר והגדרתם 67
- ניתוח סטטיסטי ..... 68 - 69

פרק חמישי : ממצאים

היחס בין מצוי לרצון

א. גילויי מעורבות הורים בבית הספר עפ"י הורים ומורים -

- גילויי מעורבות הורים בתחומים השונים בביה"ס ..... 70 - 76

ב. רצון ההורים למעורבותם בבית הספר עפ"י הורים ומורים .

- גילויי רצונם של הורים ומורים למעורבות של הורים בביה"ס 77

- רצון ההורים להיות מעורבים עפ"י משתנים בלתי תלויים ..... 78 - 84

- התלות בין רצון ההורים להיות מעורבים לבין מאפייני ההורים 85

- ניבוי "מעורבות הורים" - ניתוחי רגרסיה לאיתור המשתנים הקשורים

במעורבות ההורים בבית הספר ..... 86 - 87

- התלות בין איום מעורבות הורים המאיימת על עבודת המורים

לבין מאפייני אוכלוסיית המורים ..... 88 - 89

- ניבוי איום מעורבות הורים על עבודת המורים -

ניתוחי רגרסיה לאיתור המשתנים הקשורים במעורבות הורים ..... 90 - 91

ג. העמדה למעורבות הורים עפ"י הורים ומורים .

- עמדות של הורים ומורים ביחס לחשיבות מעורבות ההורים ..... 92 - 94

- עמדות בין הורים לבין מורים ביחס לדרכי מעורבות ההורים ..... 94 - 95

- עמדות של הורים ומורים ביחס

לחלקו של בית הספר במעורבות ההורים ..... 96 - 97

- ניתוח שונות חד כיוונית בקרב הורים ומורים באשר לעמדותיהם ..... 97 - 98

הגורמים המעכבים מעורבות הורים

- הגורמים המעכבים מעורבות הורים ,
מנקודת ראייתם של הורים ומורים ..... 99 - 102
- התלות בין חוסר הבהרת מושג , כגורם המעכב מעורבות
הורים , לבין משתנים תלויים של ההורים ..... 102 - 103
- התלות בין חוסר הגדרת "מעורבות הורים" ,
כמעכב מעורבות הורים לבין מאפייני אוכלוסיית ההורים והמורים 103

דנוטציה - מרכיבי הגדרת "מעורבות הורים"

- דרוג העקרונות החיוניים ל"מעורבות הורים"
מנקודת ראייתם של הורים ומורים ..... 104 - 110
- דרוג העקרונות החיוניים ל"מעורבות הורים"
עפ"י המשתנים הבלתי תלויים של ההורים ..... 111 - 114
- דרוג העקרונות החיוניים ל"מעורבות הורים"
עפ"י זיהוים של ההורים עם כיתת ילדיהם ..... 114 - 116
- התאמת הגדרת "מעורבות הורים" בקרב הורים ..... 116 - 117
- התאמת הגדרת "מעורבות מורים" בקרב מורים ..... 117 - 118
- ניתוח שונות חד כיוונית בין ההורים והמורים
במרכיבי הגדרת "מעורבות הורים" ..... 119 - 120
- ניתוח שונות חד כיוונית בהגדרת המושג "מעורבות הורים"
בין הורים לבין מורים , עפ"י סוג בית הספר ועיסוקם הווה ..... 121 - 122
- תלותם של מרכיבי ההגדרה במשתנים הבלתי תלויים
בקרב אוכלוסיית המורים ..... 123 - 124

קונטציה - תחומי מעורבות הורים

- מרחב התחומים המתקשרים ל"מעורבות הורים",

125 - 130 ..... מנקודת ראייתם של הורים ושל מורים

ניבוי מעורבות הורים עפ"י המשתנים הבלתי תלויים של אוכלוסיות

131 - 135 ..... ההורים והמורים

136 - 144 ..... פרק שישי : דיון וסיכום

145 - 155 ..... רשימה ביבליוגרפית

156 ..... נספחים

נספח 1 - שאלון להורים

נספח 2 - שאלון למורים

נספח 3 - אישור משרד החינוך במחוז חיפה לעריכת המחקר

נספח 4 - המחשת חשיבות הגדרת "מעורבות הורים" בחינוך באמצעות פרוטרט

A - D ..... תקציר לועזי

רשימת לוחות

- לוח מספר 1 : מאפייני בתי הספר .....עמוד 55
- לוח מספר 2 : גודל המדגם 56
- לוח מספר 3 : מאפייני אוכלוסיית ההורים ..... 57 - 58
- לוח מספר 4 : חתך אוכלוסיית ההורים הנדגמים
- עפ"י השכלה , מוצא ואופיו של ביה"ס 59
- לוח מספר 5 : מאפייני אוכלוסיית המורים ..... 61 - 62
- לוח מספר 6 : גילויי מעורבות ההורים בתחומים השונים בבית הספר
מסקרת דאיתם של הורים ומורים ..... 70 - 71
- לוח מספר 7 : גילויי רצונם של הורים למעורבותם של ההורים
מול תחושת האיום וההנאה של מורים ממעורבות זו..... 77
- לוח מספר 8 : רצון ההורים להיות מעורבים בבית הספר עפ"י המשתנים
הבלתי תלויים של אוכלוסיית ההורים ..... 83 - 78-1
- לוח מספר 9 : החלוח בין רצון ההורים למעורבותם בבית הספר
לבין משתניהם הבלתי תלויים 85
- לוח מספר 10 : המשתנים המנבאים את רצון ההורה להיות מעורב
בבית הספר עפ"י המשתנים הבלתי תלויים
של אוכלוסיית ההורים 86

לוח מספר 11 : התלות בין איום מעורבות ההורים על עבודת המורים

88 ..... לבין המשתנים הבלתי תלויים של אוכלוסיית המורים

לוח מספר 12 : המשתנים המנבאים איום מעורבות ההורים

90 ..... על עבודת המורים

לוח מספר 13 : עמדות של הורים ומורים ביחס

92 - 93..... לחשיבותה של מעורבות ההורים בבית הספר

לוח מספר 14 : עמדות של הורים ומורים ביחס

94 ..... לדרכי מעורבות ההורים בבית הספר

לוח מספר 15 : עמדות של הורים ומורים ביחס

96 ..... לחלקו של בית הספר במעורבות ההורים

לוח מספר 16 : ניתוח שונות חד כיווני בקרב הורים ומורים

97 - 98 ..... באשר לעמדותיהם בנושא מעורבות ההורים בבית ספר

לוח מספר 17 : הגורמים המעכבים מעורבות הורים

99 ..... מנקודת ראייתם של הורים ומורים

לוח מספר 18 : התלות בין חוסר הבהרת המושג לבין

102 ..... משתנים תלויים של ההורים

לוח מספר 19 : התלות בין חוסר הבהרת המושג "מעורבות הורים",

כגורם המעכב מעורבות הורים, לבין המשתנים

הבלתי תלויים של ההורים והמורים 103

לוח מספר 20 : דרוג העקרונות החינוכיים ל"מעורבות הורים"

מנקודת ראייתם של הורים ומורים ..... 104 - 105

לוח מספר 21 : דרוג העקרונות החינוכיים ל"מעורבות הורים"

עפ"י המשתנים הבלתי תלויים של ההורים 111

לוח מספר 22 : דרוג העקרונות החינוכיים ל"מעורבות הורים"

עפ"י זיהוים של ההורים עם כיתת ילדם ..... 114 - 115

לוח מספר 23 : התאמת דרוג המרכיבים החינוכיים בהגדרת

"מעורבות הורים" בקרב אוכלוסיית ההורים ..... 116 - 117

לוח מספר 24 : התאמת דרוג המרכיבים החינוכיים בהגדרת

"מעורבות הורים" בקרב אוכלוסיית המורים ..... 117 - 118

לוח מספר 25 : ניתוח שונות חד כיוונית בהגדרת "מעורבות הורים"

בקרב אוכלוסיית ההורים והמורים 119

לוח מספר 26 : ניתוח שונות חד כיוונית בהגדרת מרכיבי "מעורבות הורים"

בין אוכלוסיית ההורים לבין אוכלוסיית המורים,

עפ"י אופי בית הספר ועיסוקם בתחום ההוראתי ..... 121 - 122

לוח מספר 27 : התלות בין מרכיבי ההגדרה במשתנים

הבלתי תלויים של אוכלוסיית המורים ..... 123 - 124

לוח מספר 28 : מרחב התחומים המתקשרים למעורבות ההורים

מנקודת ראייתם של מורים והורים ..... 125 - 128

לוח מספר 29 : ניבוי מעורבות הורים עפ"י המשתנים הבלתי תלויים

של אוכלוסיית ההורים ..... 131 - 132

לוח מספר 30 : ניבוי מעורבות הורים עפ"י המשתנים הבלתי תלויים

של אוכלוסיית המורים ..... 133 - 134

רשימת תרשימים

תרשים מספר 1 : יישום הפילוסופיה החינוכית של ג'ון דיואי

14 ..... ב"מעורבות ההורים" בבית הספר

תרשים מספר 2 : מודל - העקרונות הבונים "מעורבות הורים"

21 ..... במערכת החינוך

50 ..... **תרשים מספר 3 :** פריסת נושא

75 ..... **תרשים מספר 4 :** גילויי מעורבות הורים (עפ"י הורים)

76 ..... **תרשים מספר 5 :** גילויי מעורבות הורים (עפ"י מורים)

79 ..... **תרשים מספר 6 :** רצון ההורים למעורבות עפ"י מינם

80 ..... **תרשים מספר 7 :** רצון ההורים למעורבות עפ"י מוצאם

81 ..... **תרשים מספר 8 :** רצון ההורים למעורבות עפ"י השכלתם

82 ..... **תרשים מספר 9 :** רצון ההורים להיות מעורבים עפ"י מצב משפחתם

83 ..... **תרשים מספר 10 :** רצון ההורים להיות מעורבים עפ"י סוג ביה"ס

תרשים מספר 11 : איום מעורבות ההורים על מקצוע המורים

89 ..... עפ"י סוג ביה"ס

100 ..... **תרשים מספר 12 :** הגורמים המעכבים מעורבות הורים (עפ"י הורים)

106 ..... **תרשים מספר 13 :** מרכיבי הנדרת מעורבות הורים (עפ"י הורים)

106 ..... **תרשים מספר 13א :** "תן לי ואחן לך"

107 ..... תרשים מספר 13ב : היענות לחביעות בית הספר

תרשים מספר 13ג : 3 המרכיבים החשובים ביותר בהגדרת המושג

107 ..... "מעורבות הורים" (עפ"י הורים)

108 ..... תרשים מספר 13ד : יידוע

108 ..... תרשים מספר 13ה : עשייה תהליכית הדרת

109 ..... תרשים מספר 13ו : יוזמה אישית

תקציר בעברית

בשנים האחרונות, גוברת התחושה במערכת החינוך בישראל כי חשוב למפח מעורבות, שותפות ואחריות בין הגורמים השותפים בחיי בית הספר. אך מהי אותה מעורבות וכיצד ניתן להגיע אליה?

נראה, כי אנשי חינוך מתלבטים לגבי ההגדרה המושגית ובשל כך אופן ההתייחסות אליה לוט בערפל: מצד אחד, קיימות סימאות חיוביות למעורבות, ומאידך, קיימת רתיעה ממנה.

צ'בקין (1990) התייחס להגדרת מעורבות הורים כמחסום למעורבותם של ההורים, בשל המענה כי מעורבות יכולה להיות דברים שונים לאנשים שונים.

ד"ר המחקרים בנושא בארץ ובעולם, עוסקים בשאלת החשיבות, הגורמים והתחומים של מעורבות ההורים בבית הספר.

ממצאי מחקר זה מוסיפים נדבך למצבור הידע אודות מעורבות ההורים בבתי הספר בישראל, בשל בחינת מרכיבי ההגדרה של "מעורבות הורים" כגורם הקשור למעורבות הורים בבית הספר ולעידוד המורים מעורבות זו.

המחקר נערך בקרב 504 הורים של תלמידי כיתות חטיבות ביניים (ז'-ח'-ט') ובקרב 52 מורים - מחנכים, העובדים באותן החטיבות. בתי הספר שנכללו במדגם הינם בתי ספר אינטגרטיביים במגזר היהודי - חילוני, במחוז חיפה, כשחלקם מוגדרים כבתי ספר קהילתיים וחלקם כבתי ספר לא קהילתיים.

להלן עיקרי הממצאים :

1] "מעורבות הורים", כהגדרה, צוינה עפ"י מרבית ההורים והמורים כפעילות שאינה קשורה בתנאי כלשהו, בהשתתפות פסיבית, או בכניעה לתביעות חיצוניות לפרם.

"מעורבות הורים" נתפסה כפעילות המחייבת עשייה, הודיות, זרימת מידע

משלב של תכנון עד שלב של ביצוע, התייחסות לפנימיותו של הפרם (הורים) -

תרומת הידע המקצועי ומורים - תוצר משותף תוך כדי מתן אוטונומיה).

2] הגורמים הדומיננטיים המעכבים מעורבות הורים עפ"י הורים ומורים הם :

- חוסר הבהרת המושג.

- היעדר זמן.

3] הורים מבתי ספר קהילתיים מענו יותר מהורים מבתי ספר לא קהילתיים כי חוסר

הבהרת המושג מהווה כגורם מעכב למעורבות הורים.

4] מעורבות הורים ניתנת לניבוי, עפ"י ההורים והמורים, באמצעות חוסר הבנת המושג

"מעורבות הורים" כמעכב מעורבות הורים וגיוון תחומי הפעילות הנקשרים למעורבות

הורים.

ההורים ציינו 2 מדדים נוספים שניתן לנבא באמצעותם מעורבות הורים :

עמדתם החיובית בנושא ורצונם לקחת חלק במעורבות החינוכית.

המורים ציינו מדד נוסף שניתן לנבא באמצעותו את מעורבותם של ההורים בחינוך

ילדם : עידוד צוות בית הספר למעורבות הורים.

5] ניתן לנבא רצון הורים למעורבות בבית הספר באמצעות :

- חוסר הבהרת מושג "מעורבות הורים" כגורם המעכב מעורבות הורים.

- מגוון תחומי המעורבות הנקשרים למעורבות הורים.

- עמדת ההורים בנושא.

6] ניתן לנבא את חששם של המורים ממעורבות הורים באמצעות -

- חוסר הבהרת המושג "מעורבות הורים" כגורם המעכב מעורבות הורים .

- מגוון תחומי המעורבות הנקשרים למעורבות הורים .

7] קיים פער בין מידת מעורבות ההורים בפועל לבין עמדתם של הורים ומורים ביחס

לקיומה של מעורבות הורים בבית הספר .

מעורבות הורים אינה אמצעי נוסף לשיפור בית הספר , אלא זהו אורח חיים המושחת על עקרונות דמוקרטיים , שבו נדרש מההורים שיקול דעת מתמיד ונכונות לעמוד בקשיים ובאתגרים שהוא מציב .

במעורבות חשוב לשים לב לאופן בו הסגל המחנך מתייחס לאינטראקציה עם ההורים וכיצד ההורים מגיבים להתייחסות זו על בסיס של אינטראקציה הדדית . מעורבות ההורים מצריכה הסתגלות וגמישות הדדית לאורך כל שלבי הדרך החינוכית של התלמידים . כאשר אין מוכנות מצד המערכת הבית ספרית להכיר בזכותם של ההורים להשפיע על החינוך הניתן לילדיהם , נתפסת התביעה למעורבות כהתערבות מזיקה , החותרת תחת מעמדם המקצועי של המורים ומחבלת בעבודתם של בתי הספר . אולם , כאשר קיימת הכרה בזכות ההורים למעורבותם במעשה החינוכי , ניתן גם לשפר את איכות בתי הספר ברמה ההישגית והערכית ולהעלות את מעמדו של מקצוע ההוראה בחברה .

לאחר שיוכרו זכויותיהם של ההורים והמורים כאחד על בסיס של הגדרה משותפת ומוסכמת של "מעורבות הורים" , יש לתעל את כוחות השותפים בחינוך לאפיקים חיוביים , על מנת להגיע להבניה קונסטרוקטיבית חיובית ויציבה של החהליך החינוכי .

פרק ראשון :

מבוא

לאחרונה , גברה התחושה במערכת החינוך בישראל כי חשוב למפח מעורבות , שותפות ואחריות בין הגורמים השותפים בחיי בית הספר (גולדברגר , 1995) .

אך מהי אותה מעורבות וכיצד ניתן להגיע אליה ?

נראה , כי אנשי חינוך מתלבטים לגבי ההגדרה המושגית ובעל כח אופן ההתייחסות אליו

לום בערפל : מצד אחד , קיימות סיסמאות חיוביות למעורבות ומאידך , קיימת רתיעה

ממנה .

הסוגיה של מעורבות הורים ושיתוף הורים בבית הספר מעסיקה כיום הן את הממסד

החינוכי והן את קהילת ההורים .

המחקרים עוסקו והחוקרים , שעסקו בתחום זה , בשלושת העשורים האחרונים , היו

תמימי דעים כי גלומים יתרונות גדולים במעורבות ההורים בבית הספר . יתרונות אלה

באים לידי ביטוי בתרומה לאפקטיביות של בית הספר , בסיוע למורה בעבודתו וכן נצפתה

עליה בהישגים לימודיים של התלמידים . כמו כן ניכרת אצל התלמיד רכישה של

מיזמוניות אינטלקטואליות , שיפור בהרגלי למידה וירידה משמעותית בבעיות משמעת

ותפקוד (גיבתון וחילברשטיין , 1988 ; גולדברגר , 1991 , 1995 ; נוי , 1990 , 1992 ;

פרידמן , 1989 ; פרס , 1992) .

שיתוף בקביעת מדיניות ותהליכים מרכזיים אחרים בבית הספר חל על קבוצה קמנה בלבד" (גיבתון ווילברשמין, 1988). קשה ביותר, אם לא בלתי אפשרי לרתום את כל ההורים לתהליכים מרכזיים המתרחשים בבית הספר.

השאלה שנשאלת היא - אם למעורבות הורים השלכות חיוביות על מערכת החינוך, אזי מדוע קיימת מעורבות הורים מעטה בבתי ספר? (וייל, 1985; חמאב - רונן, 1994).

" A MULTICULTURAL PROSPECTIVE ON PARENT INVOLVEMENT" (1990) צ'בקין
התייחס להגדרת מעורבות הורים כמחסום בשל הגדרת אחדים האומרים, כי מעורבות יכולה להיות דברים שונים לאנשים שונים. לפיו, חשוב שהגדרת "מעורבות הורים" תהיה בהירה ובהסכמה בדיוק על פי מה שמשתמע מהמונח:

"IT IS IMPORTANT THAT DEFINITION OF PARENT INVOLVEMENT BE CLARIFIED AND CONSENSUS REACHED ON EXACTLY WHAT THE TERM MEANS SO THAT THE NEEDS OF THE COMMUNITY CAN BE SATISFIED" (CHAVKIN, 1990).

מחקרים מדווחים על היבטים שונים ועל צומתי עימות אפשריים בין הורים למורים: אחד מהם היא העמימות בהגדרת מקומם של ההורים בכיה"ס וחוסר המידע הקיים אצל המנהל וסגל ההוראה באשר לעמדותיהם ודעותיהם של ההורים. עמימות זו גורמת ליחס של חוסר אמון מצד סגל ההוראה כלפי ההורים ומצד ההורים כלפי בית הספר (CHAVKIN, 1990; LIGHTFOOT, 1978).

אחת הסיבות לעמימות זו לדברי LIGHTFOOT היא שבית הספר אינו מספק די הודמנויות לדיאלוג משמעותי ומהותי בינו ובין ההורים . המפגשים הקיימים , לרוב , בעלי אופי מקסי ולא יעיל . סגלי ההוראה נוטים לראות את יחסיהם עם ההורים כבעלי אופי חד כיווני היינו העברת מידע מבית הספר להורים אך לא מעורבות או שיתוף אמיתי בתהליך קבלת ההחלטות באשר לאורח החיים ולתכנון הלימודים בבית הספר .

מידת הפעילות של הורים ומידת הנכונות של בית הספר לאפשר להורים קשר הדוק עמו ופעילות בית ספרית , כל אלה הם הגורמים העיקריים למעורבות הורים . בפועל , מעטים בתי הספר , בהם נמצא מעורבות אמיתית וחיונית של הורים . (CHAVKIN , 1990 ; LIGHTFOOT , 1978 ; נוי 1992) .

אלבום - דרור (1985) מציינת , שמכל הגורמים המשתתפים בקביעת מדיניות החינוך בישראל - כגון הממשלה , הכנסת , הרשויות המקומיות , המורים וארגוניהם , ההורים והתלמידים נחשבים לחסרי השפעה . דפוס פעילותם של ההורים וההורים של קבוצות לחץ , והוא בא לידי ביטוי במספר מישורים : מרד תשלומים , השבתת לימודים , הפעלת לחצים כדי להיטיב תנאים פיזיים של מערכת החינוך ולחצים המבטאים התנגדות למיזוג ילדים משכבות אוכלוסייה שונות ומרמות לימוד שונות במוסד חינוכי אחד . פעילות ההורים כקבוצות לחץ אופיינה בחד פעמיות המתרכזת בתקופות מסוימות , בחוסר עיסמות ובהיעדר רציפות .

נמצא , עפ"י מחקר זה כי מעורבות חיונית התקיימה בבתי ספר הדוגלים באידיאולוגיה וההורים לוקחים בהם חלק גם בדרך קבלת ההחלטות .

OSTHOFF & WEHLAGE (1995) בדקו מעורבות הורים ב - 24 בתי ספר שונים (מהיסודי

ועד התיכון) בארה"ב ומצאו כי השונות התבטאה רק בכמות המעורבות אך הבסיס

האיכותי למעורבות היה זהה . במילים אחרות : קיימים עקרונות אחידים להפעלת

מעורבות הורים במערכת החינוך ; ההבדלים היחידים שבאו לידי ביטוי בבתי הספר

השונים הם בכמות המעורבות ובתכניו .

נבדקו , בצורה יסודית , בתי הספר שהצליחו להביא למעורבות גבוהה מאוד של הורים .

הממצאים הראו כי בתי הספר שהצליחו היטב לערב הורים בהיקף גדול , היו בתי ספר

שההורים לקחו חלק בדרך קבלת ההחלטות בתחומים של ארגון בית הספר (מדיניות בית

הספר) , ח"ל , היבטים פדגוגיים (הקשורים בתלמידים) ותמיכה מכנית בפעולותיו של בית

הספר . בתי ספר שלא הצליחו במעורבות הורים גילו כי הסיסמאות שיצרו למעורבותם

של ההורים היו חסרי תוכן ובלתי ישימים בשטח והפכו לסמלים בלבד .

העיקרון בבתי ספר , שבהם הייתה הצלחה במעורבות ההורים , היה לאפשר להורים

להתבטא בחינוך ילדיהם , דבר החיוני לניבוש חברה דמוקרטית בריאה :

IN GENERAL , EDUCATORS CONSIDERED A HIGH LEVEL OF PARENTAL

INVOLVEMENT A GOOD THING AND PARENTS IN THESE SEVEN SCHOOLS HAD A

FAIRLY POWERFUL INFLUENCE ." (OSTHOFF & WEHLAGE , 1995) .

משמע , הבסיס למעורבות המוגברת של ההורים במתרחש במערכת החינוך מושחת על

זכות ההורים להשפיע על חינוך ילדיהם , זכות המעוגנת בעקרונות המשטר הדמוקרטי ועל

תרומתה האפשרית של מעורבות זו למעשה החינוכי . כיוון שבחברה הדמוקרטית אדם

הוא חופשי ובעל זכות לקבוע את גורלו , ממילא נגזרת מכך גם זכותו העקרונית להשפיע

באופן קבוע , רצוף וניכר על המערכות המשפיעות עליו (מרנר , 1980 ; דיואי 1960) .

מעורבות ההורים בחינוך ילדיהם בבית הספר נועדה לממש את זכותם הדמוקרטית לעשות כן, ולאפשר התנסות בהליכים דמוקרטיים מצד אחד (שותפות בתהליך החינוכי של ילדיהם), ומאידך - מהווים ההורים מודל להתנהגות רצויה של הילדים / בני נוער בחברה דמוקרטית. מודל המחנך למעורבות ולמנהיגות חברתית, לאחריות ולנשיאה משותפת בעול, איש איש על פי כישוריו (הורוביץ, 1990).

כיום, החברה הישראלית דמוקרטית יותר ומאפשרת להורים לדרוש שתינתן להם הזכות להשפיע על חינוכם של ילדיהם.

נוי (1990) מנמקת את שיתוף ההורים בבית הספר בתפיסה, שבמשמר דמוקרטי מוטלת על האזרחים החובה והזכות להשתתף בתהליכים הקשורים בהפעלת המוסדות אותם הם מממנים. היא מציגה את ההורים כקבוצת הלחץ הגדולה ביותר במשמר הדמוקרטי, הנמצאת בעיצומו של תהליך גיבוש והכרה בכוחה ובזכויותיה והיא עתידה לזכות במעמד ובהשפעה המגיעים לה.

לדעת דיואי (1960) החינוך הוא מכשיר חברתי שמטרתו להפוך את התלמידים שהם בבחינת "יצורים שלא באו בסודה של החברה ושהם נוכדים לה" ל... "שומרי נכסיה ואידאליה". כלומר, במדינה דמוקרטית יש מקום לשיתוף נרחב של צרכני מערכת החינוך (הורים, מורים ותלמידים) בקביעת אופייה ויעדיה. הבסיס הפילוסופי - האידיאולוגי של מחקר זה בהבהרת המושג "מעורבות הורים" במערכת החינוך הוא על פי החיאוריה החינוכית הקונסטרוקטיבית - פרגמטיסטית של ג'ון דיואי, כפי שבאה לידי ביטוי בספרו "חינוך ודמוקרטיה" (1960) ו"בית הספר והחברה" (1962).

עבודה זו חוסיף נדבך נוסף למצבור המידע אודות מעורבות הורים בבתי הספר בישראל .
המחקרים , שהוזכרו ושיוזכרו במהלך העבודה , עוסקים במעורבות הורים בבתי ספר
בישראל ובחו"ל בהתייחס לגורמיה , לתחומיה , לאופייה , להשפעותיה ולאופן מימושה
בבתי ספר שונים בארץ , אך העבודה מתייחסת במיוחד לחשיבותה של הגדרת המעורבות
כגורם מכריע בקרב הורים ומורים באשר לעמדותיהם כלפי מעורבות הורים ולמימושה .
חוסר הבהרת המושג והבנתו הנו אחד הגורמים , הדומיננטיים , המעכבים מעורבות הורים
במערכת החינוך .

פרק שני :

רקע תיאורטי

הגדרת המושג "מעורבות הורים" בבית הספר -

חשיבות ההגדרה -

[1] שפה משותפת :

מתן אפשרות דיון בנושא מנקודת המחלה שווה (מינוי, 1972). אין אפשרות לקיים דיון רציני ואמיתי של הנושא בלא שיש הבנה בסיסית לגבי הגדרתו, גבולותיו והיקפו. כל טיפול בנושא מחייב שפה משותפת ומושגים שונים, אחרת אין טעם לדיון.

גם GETZELS (1979) מתייחס לעניין זה ומונחן שהאדם כיצור אנושי חושב אינו יכול להמשיך ולהתקדם בנושא מסוים מבלי שיהיה לו בסיס משותף עם האחרים.

[2] הערכה וביקורת :

WEAVER (1972) שואל כיצד נוכל להעריך ולבקר פעולה של מוסד כלשהו או איש חינוך כלשהו אם אין הגדרה ברורה ? ; כל אחד יוכל למעון - "לפי הבנתי מה שאני עושה זו מעורבות ומה שהאחר עושה זו התערבות, כשנח לי אני מעורב, וכשלא נוח לי בהתעניינותו של האחר, אזי הוא מתערב". במענה - "אני יודע מה אני עושה" קיימת הפגנת כוח של האחד מול האחר.

במצב של הפגנת כוחניות קשה להגיע אל ההתדברות המובילה לשותפות ולמעורבות .
"מי שמך לשפוט ולבקר אותי ?" , ימען ההורה , "בשם איזו הגדרה אתה בא ? , והרי
לכל אחד מעורבות משלו , על פי תפיסתו " . כאשר אין בסיס משותף , אין אפשרות
לבקר , להעריך ולשפר.

3] נזק לנושא במערכת החינוכית :

כאשר אין הגדרה ואין גבולות , הביקורת על המורים גדולה יותר , משום שהכל פרוץ
וכל אחד יכול לנסח את מעשיו כמעורבות על פי ראותו . חוסר תיאום תקשורתי מזיק ,
מביך ומביא לעימותים . כל אחד מפגין כוח , מתהדר ומתקשט בנוצות לא שלו וזו
משום שאין הגדרה ברורה .

הדבר עלול להזיק למערכת החינוך משום שלא רק שאין בסיס משותף לדיון , אלא
קיימות אי הבנות בנושאים חינוכיים , החינויים להתמודדות עם חינוכו של הילד .
חוסר הבנת הציבור ומנהיגיו מהי מעורבות הורים ומה ייחודיותה עלולים לגרום נזקים ,
הן בתפיסת הציבור את הנושא המדובר והן ביחס הסביבה למערכת החינוכית .

אם ציבור המורים , התלמידים וההורים לא יבינו את מהותה של המעורבות ולא יפעלו
בשיתוף פעולה , המערכות העונות תרחקנה זו מזו והציבור ילזל בבית הספר ובצוותו.
המערכת תותר "עירומה" מתוכן וממשמעות וההשלכות תבואנה לידי ביטוי
בהתנהגותם של הילדים ובני הנוער התלושים מהמציאות .

הגדרת מושג מהי ? -

מושג הוא דבר שהשגנו בשכלנו , שאנו יכולים לחשוב עליו ולהבין אותו . מושג הוא רעיון או מחשבה כללית בדבר מחלקה של אובייקטים . הוא בודר ומלקט מתוך מכלול כל התופעות , העצמים , התכונות והאירועים ... על פי מאפיינים משותפים וממין אותם במחלקה משותפת , המסומנת ע"י מילה או מונח .

אנשים שונים , בעלי ידיעות ואינטרסים שונים , יכולים לשייך דבר מסוים למחלקות שונות ולתחומים שונים , כל פעם תוך בחירת מאפיין אחר שלו כבסיס למיונם וליצירת מושגיהם. שפע עצום של מאפיינים משותפים לתופעות , לעצמים ולאירועים שונים מצוי בטבע . אבל ההחלטה מאילו מאפיינים משותפים להתעלם ובאילו לבחור כבסיס למיון וליצירת מושגים כלליים איננה נכפית על בני האדם ע"י הטבע , כי אם תלויה בידיעות , בצרכים ובאינטרסים שלהם (ברגמן , 1963) .

"שכלנו מסוגל להשיג ולגלות את הסדר בעולם הקוסמי באמצעות החוקים השקועים בדברים השונים . בני האדם בחשיבתם ובפעולתם חייבים להישמע לחוקים אלה כי לקיחת חלק בו מנחילה בהם תבונה ומוסר . "הסדר הוא צורה שאינה תלויה בתכנים מסודרים . אפשר להעבירו מן המירונים אל חיילי הבדיל ומהם אל הכפתורים . אולם אף שהסדר קשור בתכנים מסוימים , הוא חוקי בפני עצמו . הצו שניתן בפי מפקד המירונים , אינו אלא כלל או חוק של הסדר ושל שינויו , חוק המקיים סדר מסוים ומעבירו לסדר אחר ואותו כלל אפשר לקיימו גם ע"י חיילי הבדיל וגם ע"י הכפתורים" (ברגמן , 1963 , עמ' 65) .

ברגמן (1963) טען כי ניתן להבין מושג אם נמצא את המרכיב או המאפיין החוזר על עצמו בתחום הפעילות או ב"תוכן" (INTENTION) , ב"מובן" (SENSE) , ב"קונוטאציה" (CONNOTATION) המועלית ע"י האדם . כלומר , בכל פעילות קיימת חוקיות – "דינוטאציה" (DENOTATION) , "היקף" (EXTENSION) , "הוראה" (REFERENCE) - מה שהמילה מורה עליו) , אשר חוזרת על עצמה והנתפסת במחשבתו של האדם ; הלו משיגה ומפנימה כמושג .

ההגדרה היא קבועה ומוגדרת היטב , אך ההתייחסויות וההדגשים יכולים להשתנות מעת לעת ומאדם לאדם .

הגדרת "מעורבות הורים" -

מחקרים רבים מראים את חיוניותה של מעורבות ההורים במערכת החינוך , אך מעורבות הורים אפקטיבית נתפסת אחרת אצל אוכלוסיות שונות .

כאשר מזכירים מעורבות הורים אנשים שונים צתכוונים לדברים שונים . בשעה שאחדים הגדירו מעורבות הורים כפעולות ליצודיות בבית הצונחות ע"י הורים , מחנכים הגדירו זאת כתהליך חברתי הצתרחש בבית (JENNINGS , 1992) .

להיות מעורב פירושו : להתייחס ולעבור , להבחין בגוונים של התרחשויות , להכיר בקשיים וללצוד ולהעריך את ההישג הקטן , צחויבות (לוי , 1988) .

ני (1986) והורוביץ (1990) מענו שקיימים שני מושגים המגדירים את הקשר עם בית הספר : "מעורבות" ו - "שיתוף" .

לדעתן, "שיתוף" הוא מושג ספציפי יותר הקשור לנמילת אחריות מתוכננת באספקמים שבית הספר וההורים הסכימו עליהם, כמו פעולות עזרה שונות כאיסוף כספים, שיפוץ בית הספר, אפיית עוגות, מיזלים, השתתפות סדירה באסיפות הורים, בחגיגות ובביקורים מאורגנים וכד'.....

"מעורבות", לדעתן, הוא מושג כולל הצבטא קשר של ההורים עם בית הספר. כאשר הורים רוצים להיות מעורבים בתהליכי קביעת מדיניות וקבלת החלטות, או בשותפות בפעולה החינוכית עצמה, מעורבות זו נתפסת בעיני בית הספר כ"התערבות".

פרידמן ובנדס (1990) מגדירים "מעורבות" כצערות יחסי גודל בין ההורים לצמצום החינוך, הן בתחום הטכני - ארגוני והן בתהליך החינוכי.

DAVIES (1988) הגדיר מעורבות הורים כחידוש הצבנה החברתי, הצבנה הקהילתי והצבנה הבית ספרי. צערות הורים היא צורה צשתנה.

"מעורבות הורים" מכוננת לכל הדרכים שבהם היחידים והקבוצות יכולים לקחת חלק בהם ויכולים להשפיע חיובית על חינוכנו

(U.S.A DEPARTMENT OF EDUCATION , WASHINGTON D.C. , 1995).

פרידמן (1989) בחר להגדיר את צערות הורים עמ"י רצת הפעילות ההורית בבית הספר : צערות סבילה, אספקת צשאבים ושרותים, צערות פעילה בתהליך החינוכי וצערות בתהליך של קבלת ההחלטות וקביעת צרינויות.

גולדרינג (1988) צגורה בצחקה שלוש רצות של צעורבות הורים :

- מעורבות הורים נמוכה הכוללת פעילויות שבמסגרתן ההורים מקבלים מידע ומספקים

סיוע מוגבל במסגרת בית הספר .

- הרמה השנייה - כוללת פעילויות שבהן ההורים מסייעים לבית הספר בהדרכת הסגל .

- הרמה השלישית - מתארת חחומי מעורבות ההורים כמקבלי החלטות הקשורות

למדיניות החינוכית של משרד החינוך .

דובובני (1993) צחלקת את הצעורבות לשלוש רצות :

ברמה הראשונה - מעורבות ההורים מאופיינת בפעילויות שאינן קוראות חיגר על המורה

כבעל ניסיון או על מדיניות מקבלי ההחלטות בבית הספר .

ההורים מספקים לבית הספר סיוע מצומצם ביותר ולמעשה עומדים

מחוץ למרימוריה של המורה ובית הספר . את המידע שבידיהם על

הנעשה בבית הספר הם מקבלים ממקור שני .

ברמה השנייה - מאופיינת מעורבות ההורים בהצטרפות למסגרת החינוכית . פעילות

ברמה זו כוללת עזרה במיולים , בפעילויות העשרה , בהכנת שיעורי

בית ובהכנה למבחנים . ההורים מיוצגים בבית הספר בנוכחותם

ומקבלים מידע ממקור ראשון .

ברמה השלישית - נתפסים גם המורים וגם ההורים כמומחים וכמקבלי החלטות .

EPSTEIN (1994) צזהה חצש רצות של צעורבות הורים :

הורות , תקשורת , התנדבות , למידה בבית , קבלת החלטות .

SAXE (1975) מבחן בין שני דמוסי צעורבות :

1] מעורבות ללא כוח - פעילות המתמקדת בשלב הביצוע , על פי דרישות בית הספר .

2] מעורבות כוחנית - מעורבות הנותנת כוח והשפעה ע"י הבעת דיעה ויכולת לשכנע

בתהליכי משא ומתן בוועדות , מועצות וצוותים שונים .

חוקרים רבים דנים במעורבות ההורים בבתי הספר , אך נראה כי המושג אינו מוגדר דיו .

למרות שהחוקרים נוקבים באותו שם - אין הם מתכוונים לאותה תופעה .

רבים החוקרים המתייחסים למניעי המעורבות , תחומי המעורבות או מנסים להגדיר

מעורבות דרך הניסיון לאתר רמות של פעילות או של מעורבות . וכך נוצר ערפול רב

בהקשר להגדרה המהותית של ה"מעורבות" ובלבול בין שיתופיות ומעורבות . כיצד ניתן

לקבל את המושג "מעורבות פאסיבית" (פרידמן , 1987) והרי קיימת ניגודיות בין מרכיבי

המושג ? , האם ניתן לקשר מעורבות עם פאסיביות ? האם מעורבות אינה עשייה

המשולבת בהנעה פנימית ? .

פרידמן (96) טוען : "יש להבחין בין מעורבות "סבילה" (פסיבית) זו המוכתבת להורים ע"י

צוות בית הספר , ואינה נעשית ביוזמת ההורים , לבין מעורבות "פעילה" , זו היוזמה ע"י

ההורים . הבחנה זו חשובה משום שמרגע שאין המורים או אנשי הצוות בבית הספר

מפנים בקשות להורים , הרי כמעט שאין פעילות של ההורים" .

הדינומטאציה ב"מעורבות בחינוך" עפ"י ג'ון דיואי -

דיואי (1960) מען כי כל חינוך הוא תהליך של מעורבות מצד כל השותפים - מורים , תלמידים והורים . זהו תהליך דינמי בו כל השותפים חייבים לקחת חלק בדיאלוג או ברב שיח , בהכרעת הכרעות , בשאלת השאלות ובברירת האפשרויות .

על פיו בית הספר , בראש ובראשונה , הוא מוסד חברתי . אם החינוך הוא תהליך חברתי הרי בית הספר הנו צורה של חיים חברתיים , בה מתרכזות כל הפעולות , שיש בהן מן היעילות הגדולה ביותר , כדי להביא את הילד לידי השתתפות באוצרות המורשה של הגזע האנושי , לידי שימוש בכוחותיו למען מטרות החברה . בית הספר כמוסד של החברה חייב להביא את חיי החברה לתוכו ולקיימם בתוכו בצורה פשוטה , כדי שהילד יוכל להיות מעורב בהם .

יש לזכור כי אי אפשר ללמד חינוך , אלא יש להתנהג על פי הנורמות החברתיות ואז יחונך הדור החדש על פי כלליה של החברה .

החינוך כתהליך חברתי מקבל משמעות ברורה רק כשמגדירים את סוג החברה שלה הוא מתכוון . ולכן , אופני פעולתה והתייחסותה של החברה (מורים , הורים ...) מדריכים את הילד כשהחברה מתפקדת כ"מחנך גדול" .

חברה דמוקרטית אינה חברה סמאטית - זו חברה הדורשת שינוי והתפתחות ולכן היא צריכה ליצור את התנאים לכך . הדמוקרטיה היא צורת ממשל רק מפני שהיא צורה של התחברות מוסרית ורוחנית . תפיסה מוסרית זו של הדמוקרטיה נשענת על אחריות אישית ויחזמה אינדבידואלית .

אישיותו של הפרט תופשת בה מקום מרכזי ועליה למצוא את ביטוייה בכל מהלך החיים
ובעצם ביטוייה אף תמיכתה הייחודית .
התביעה לדמוקרטיה אמיתית היא החינוך שהוא החיים . לא די בדמוקרטיה שליד הקלפי ,
חשובה יותר הדמוקרטיה היומיומית בחיי המשק והחברה .

אובדן היוזמה של היחיד במקום עבודתו וסביבתו החברתית זו המצוקה החמורה ביותר
ששום מדיניות סעד לא תסיר אותה .
דיואי מדגיש בחורתו כי קיים בזבוז עצום של מרץ ויוזמה אישית בסדרים ההיררכיים של
ימינו והוא מצייר את אפשרויות הגדילה התרבותית הגנוזה בשחרור הכוחות הכבולים
והפעלתם הדמוקרטית .

המוני בני אדם , ביחידות ובמלוכד יטרחו בהתמדה לבנות סדרי חיים משותפים . המנוף
לפעילות קונסטרוקטיבית זאת הוא החינוך . על החינוך להתייזב בראש תהליכי הבינוי
החדשים . דיואי רואה בחינוך את הכלי הראשי לשיפור החברה ולקידום תרבותה . בית
הספר יוכל למלא את תפקידו רק כאשר ייבנה כסביבה חברתית . תהיה זו הוויה חברתית
לפי תכניה , משימותיה ונוסח היחסים הפנימיים .

בית ספר כזה ישמש שדה התנסות בשיתוף פעולה וליכוד דמוקרטי ומכשיר יעיל
לסוציאליזציה מהיר ורב צדדית בשביל כל יחיד . ע"י האינטראקציה של הפרט וסביבתו,
תגיע האישיות להתממשות מזורחת .
בית הספר חייב לשוות לעצמו דמות של תא חברתי אורגני , כגון הבית והקהילה כשהיחיד
אינו כפוף ואינו נבלע , כי אם הוא יחיד סוציאלי .

החינוך על פי דיואי היא התפתחות פנימית המבוססת על כשרים טבעיים ; זה אותו ארגון מחדש או שיקום של ניסיון המוסיף על משמעותו של הניסיון ומגדיל את הכושר לכוון את מהלך הניסיון שיבוא אחריו (דיואי , "בית הספר והחברה").

דיואי מתנגד לתפיסת החינוך המסורתי שראה בפרט יצוד לא מבוגר שיש לבגרו , כיצוד שטחי שיש להעמיקו . חינוך מסורתי זה גרס כי מחובתו של הפרט רק לקלוט ולומר - רוצה אני .

דיואי טען כי במהותו של החינוך המסורתי - זו כפיה מלמעלה ומבחוץ .

אם החינוך יתעלם מן האיכות הדינמית , מן הכוח המתפתח הטבוע בניסיונו הנוכחי של הפרט ויניח שהכוונה והפיקוח הם רק עניין של הכנת הפרט בתלם מסוים על פי שרירות ליבו של המנהל ..... אזי .... נתון החינוך בסכנה של תפיסת רעיון ההתפתחות בדרך שהיא פורמלית וריקה (דיואי , "חינוך ודמוקרטיה").

דיואי דוגל בחירות של הנשמתו הפרטית של היחיד , אך אין פרוש הדבר : "כי איש בישר בעיניו יעשה " . אין דיואי מתכוון לחופש מדבר מה , אלא חופש לדבר מה : לשפוט , להעריך , לבחון . בדרך זו לא נוצר ניגוד בין חירותו הפנימית של הפרט ובין השתתפות חברתית שבחוכה פועל כוחו המכוון של החינוך . בשל חירותו הפנימית של הפרט , אותו חופש מזדהה עם שליטה עצמית .

החירות הדמוקרטית מבוססת על הרעיון המוסרי שהאישיות של היחיד הוא הערך העליון וכל אחד הוא מטרה מוחלטת של עצמו . ההתייחסות הערכית מחייבת הכרת הנורמות החברתיות שהן כללי המשחק המשותף ; ככל שתחושת הבעלות על המשחק היא משותפת , כן רצונם של השותפים בהצלחתו הולכת וגדלה .

מכאן נראה , כי שמירה על כללי המשחק תהיה פועל יוצא של האחריות הקולקטיבית הנובעת מהמשמעת העצמית של כל אחד מהחברים . דיואי מוסיף ואומר כי ברגע שניתנת אותה הזדמנות לכל הפרטים לחרום את תרומתם כשמקור היוזמה הוא פנימי - כולם מכירים באחריותם .

רק בדרך זו נוכל לחנך את הפרטים לחברה מתורבתת . דיואי מכנה את המוסר ואת התרבות כ"הרגלי הבנה הדדית" וממרת החינוך לאפשר "רכישת הרגלים המביאים להסתגלות הפרט אל סביבתו שמטרתה שליטה על האמצעים להשגת המטרות" (דיואי , "חינוך ודמוקרטיה") .

נשאלת השאלה מה יגרום לו לאדם לבצע דברים מתוך כוונה פנימית ? .

האדם הוא יצור הנגרד אחר יצריו ותשוקותיו כשהוא מונחה ע"י תוצאות מעשי וכדאיותם , כלומר : ההנאה , המעשיות , ההצלחה והכדאיות יניעו את האדם היצרי - בחייו והם יהיו עקרונות ההנעה שעל פיהם יוסברו גידול הפרט , התפתחות החברה האנושית ופעולותיה . לכן , האדם לא יעשה דבר שאינו כדאי לו , שאינו מרוויח מעשייתו לתועלתו , שאין בו משום הצלחה או הראווה ושאינו בו לגרום לסיפוק יצריו ותאוותיו להנאחו או לאושרו .

באיזה אופן מגיב האדם על גירויי הסביבה ?

דיואי טוען כי האדם פועל בתבניות חיקוי , אשר חלקן חיצוניות - מכניות (כמו אצל הקופים) וחלקן "שכליות" - חיקוי האמצעים ולא חיקוי התנועות והפעולות .

בחיקוי האמצעים הוא מבין הסתכלות ובוחר באמצעים הגורמים לפיתוח כושר הפעולה וזוהי פעולת חיקוי שכלית המציינת את בן התרבות .

רק אדם שהפך לבן תרבות יכול להבין את מהותה של המעורבות וידרוש להגיע לדמה זו של תקשורת .

מהי אותה תקשורת ?

תקשורת זהו תהליך של חלוקת הניסיון עד שהוא יהפוך לבעלות משותפת:

"COMMUNICATION IS A PROCESS OF SHARING EXPERIENCE TILL IT BECOMES A COMMON POSSESSION" (DEWEY, 1916, p. 50) .

הבעלות המשותפת זו המעורבות אצל דיואי , כשחלוקת הניסיון זהו השלב המכין את המעורבות . כל אחד מהשותפים מרגיש כי הוא אחראי לתוצר שלקח חלק בתהליכו . תקשורת מן הסוג של מעורבות משנה שלימה של כל השותפים בתהליך ; ולפיו , זו המשמעות הנסחרת של אפיונה של חברה אנושית הקשורה בתרומתה לשיפור איכות הניסיון .

יסודם של חיי חברה תקינים היא החברתיות הטבעית , אך חיי החברותא אינם מתארגנים בכוחות עצמם . דבר זה מצריך מחשבה ותכנון מראש . התכנון צריך להיות גמיש במידה מספקת כדי להניח חופש בניסיון האישי , ועם זאת איתן במידה מספקת כדי לתת כיוון להתפתחות מתמידה של הכוחות .

יישום הפילוסופיה החינוכית על ג'ון דיואי

ב"מעורבות ההורים" בבית הספר

החברה במדינה דמוקרטית - מתפקדת כ"מחנך גדול".

החינוך במדינה דמוקרטית - הוא תהליך חברתי של מעורבות

מצד כל השותפים .

בית הספר הוא מוסד חינוכי שהוא .....

צורה של חיים חברתיים .....

בה מתרכזות כל הפעולות ...

כדי להביא את הילד לידי שימוש בכוחותיו.....

תרבות ומוסר במדינה דמוקרטית = "הרגלי הבנה הדדית"

חינוך = "רכישת הרגלים המביאים להסתגלות הפרט אל סביבתו .....

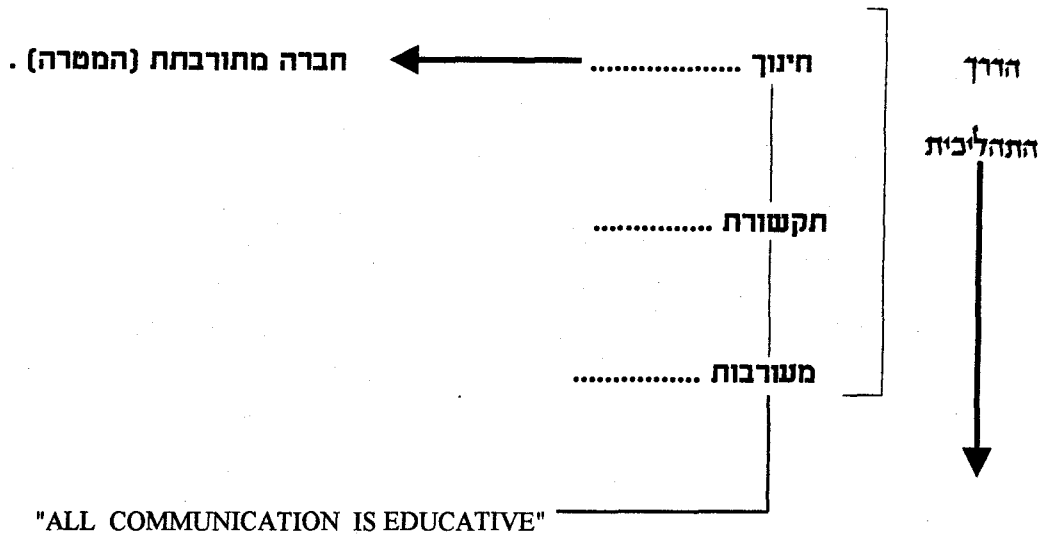
למען שליטה על האמצעים להשגת המטרות"

"רק אדם שהפך לבן תרבות

יכול להבין את מהותה של המעורבות

וידרוש להגיע לרמה זו של תקשורת" (דיואי)

"ALL COMMUNICATION IS EDUCATIVE"

חברה תהליכית

גשתנה וצתמתחת .

חברה כפדינה דפוקרטית פושתתת על ..... דיאלוג או רב שיח - ברירת האפשרויות

- שאילת שאלות

- הכרעת הכרעות

כדי לברור היטב בין האפשרויות ולהכריע הכרעות , יש להתחבר לאישיותו של הפרט .

ברגע שניתנת אותה הזדמנות לכל הפרטים לתרום את תרומתם ,

כשצקור היוזמה הוא פנימי כולם צכירים באחריותם .

"COMMUNICATION IS A PROCESS OF SHARING EXPERIENCE TILL IT - דיואי -

BECOMES A COMMON PROCESS"

השתתפות = לקחת חלק בהתנסות .

מעורבות = הבעלות המשותפת .

על מנת לבנות קהילה או חברה , יש ליצור במשותף את המטרות , האמונות , השאיפות והידע - ההבנה ההדדית המשותפת . דברים אלה לא ניתנים להעברה באורח פיסית מאחד לשני , כפי שמחלקים עוגה . התקשורת שמבטיחה שותפות , המובילה למעורבות , היא התקשורת המאבחת נטיות רגשיות ואינטלקטואליות , כמו צרכים העונים לציפיות ולבקשות .

מתאוריה חינוכית של דיזאי יש להבין כי "מעורבות" היא תקשורת המתאפשרת רק אם

מתקיימים העקרונות הבאים :

- 1] עשייה - "התנסות" , "אקטיביות" .
- 2] מקור יוזמה פנימי - "אחריות אישית" , "יוזמה אינדבידואלית" / "אינדבידואלית" , "שחרור כוחות כבולים" .
- 3] חלוקת אחריות קולקטיבית , תוך שמירה על האוטונומיה של הפרט - "היחיד אינו נבלע" , "יחיד סוציאלי" .
- 4] הדדיות - "תקשורת רב כיוונית" , "הבנה הדדית" .
- 5] פעולה שאינה חד פעמית - "תהליך" , "המשכיות" , "רציפות" .
- 6] השפעה - "זה אותו ארגון מחדש או שיקום של ניסיון המוסיף על משמעותו של הניסיון ומגדיל את הכושר לכון את מהלך הניסיון שיבוא אחריו" .

הסבר העקרונות הבונים "מעורבות הורים" במערכת החינוך :

- 1] עשייה - כדי להיות מעורב , יש להפגין נוכחות אקטיבית - פעילה .
נוכחות פעילה פרושה - לשאול את השאלה המתאימה , לעודד ולבקר , לתמוך ולהעיר.
מעורבות הורים יכולה להיעשות רק על בסיס של פעילות אקטיבית של בית הספר וההורים תוך החדרת הביטחון בעשייה החינוכית .
- 2] מקור יוזמה פנימי - היוזמה היא אותה עירנות אינמלקטואלית ורגישות אמוציונאלית המעודדות חידוש ושינוי הבא מכל אחד מהשותפים . היוזמה מורכבת מצורך שרוצים לספק , רעיון שיהווה כפתרון לסיפוק הצורך ולעיתים אף ממשאבים המאפשרים מימוש המוצר (הפתרון) המספק את הצורך .
היום מנסה להטות ולקשר בין שלושת הגורמים הפעילים בתהליך . ליום תפקיד בעל אופי חברתי : הוא מנצל יכולות תקשורת בין אישית ליצירת צוות פעולה (מכון ברנקו - וייס למיפוח החשיבה , 1993) .
- המעורבות דורשת מכל צד . אם יש ברצונך ללמד משהו או לתת משהו , הוא צריך להיות חלק מעולמך , חלק ממך . לאחר מכן , כל שאתה צריך לעשות הוא לקחת חלק באותה אינטראקציה עם האחר . על מנהל תהליך המעורבות לבנות אוירה של תמיכה , עידוד וסיוע , כדי לאפשר את אותם התנאים שיקיימו את תהליך היוזמות האישית .
- 3] חלוקה באחריות הקולקטיבית , תוך שמירה על אוטונומיה - שני הצדדים שותפים מלאים בכל שלבי הפעילות : התכנון , הבצוע , הבקרה והסקת המסקנות .
עיקרון זה חייב להיות נכון גם ברמה הבית ספרית , כאשר הורים מעורבים לפי יכולתם.
דיואי ציין לגבי האוטונומיה כי כל שותף צריך להרגיש חופשי בכושר שיפוטו , בחינתו, הבחנתו והערכתו את הליכי עשייתו המשותפת בתחומים השונים .

החופש לא מתבטא ב"מה", כדברי ג'ון דיואי, אלא החופש מהווה שם תואר לאינטראקציה בין האנשים. האדם לא חי לבדו בעולם. האדם חי במסגרות חברתיות ובהן יש לאפשר לפרט את האוטונומיה שלו על פי הגבולות המוסכמים (בדרך השכנוע ו/או המשא ומתן).

4] הדדיות - יחסי גומלין והפריה הדדית. איוון בין נתינה וקבלה, ללא חלוקה לצד תורם ולצד נתרם, אלא הנתינה והקבלה שזורות זו בזו. שני הצדדים חשים ב"למידה מתמדת". כל אחד מהצדדים יכול לייעץ ו/או לבקר, אך חייבת לשרור אורה בסיסית של כבוד לשיקול הדעת של הצד השני, גם אם אין הן עולות בקנה אחד עם דעתי.

5] תהליך - פעילות מתמשכת, לאורך זמן. LIGHTFOOT (1988) טוענת כי אינטראקציות אינדבידואליות בין הורים למורים הן מעטות, ובד"כ הסיבות למפגשים אלה הן על רקע של חסכול, אי שביעות רצון או כעס של אחד הצדדים.

6] השפעה - כל פעולה, שנעשית בין הצדדים (מורים והורים), צריכה להיות משמעותית ומתוך רצון אמיתי ולא ממעמסה.

מכאן ניתן להבין כי, הרבה מדברים על "מעורבות הורים" אך אינם מבינים מה היא כוללת. ההצהרה למעורבות הורים נותרת ריקה מתוכן, ונוטה להשלוח הורים המעוניינים לקחת חלק בחינוך ילדיהם. הגברת הציפיות שאינן מתממשות מובילה לאיבוד האימון וממנו קלה הדרך להתחככות שלילית מיותרת.

יש לראות את המושג "מעורבות הורים" כאלמנט בעל מספר מרכיבים הכרחיים ואם הם לא קיימים, אזי אין מעורבות.

נוי (1992) מורה אף היא על מספר עקרונות חיוניים להפעלת המעורבות :

- 1] מנהל המנהיג תהליך .
- 2] היכולת לתרום ולהתרים .
- 3] חלוקה באחריות .
- 4] שמירה על האוטונומיה של המורה , המשפחה והילד .
- 5] משמעותיות - הורים ומורים , השונים זה מזה ביכולתם , בצורכיהם ובציפיותיהם יכולים לבחור לקחת מעורבות רק במשימות בעלות משמעות עבורם , שכן רק לפעולה משמעותית לשותפים בה יש ערך (BERGER , 1995) .
- 6] הדדיות - איוון בין נתינה לקבלה .

התמודדות מוצלחת עם בעיה מאפשרת לכל העקרונות לבוא לידי ביטוי מרבי ובכך היא מקדמת את תהליך השיתוף , בעוד שכשולן להתמודד עם נושאים שנויים במחלוקת תורם הגשמת עיקרון אחד על חשבון עיקרון אחר , מביא לנסיגה ולהגברת המתח . מעורבות הורים הוא תהליך המזון ומטופח תוך התמודדות עם נושאים שנויים במחלוקת ולא תוך בריחה מעימותים .

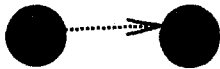
תקלות ביחסי מעורבות עשויות לנבוע ממקורות אחדים : היעדר התאמה בין פעולת המעורבות לאוידה הכללית בבית הספר , היעדר הסכמה באשר לעקרונות המעורבות , קבלת העקרונות ברמה התיאורטית בלבד והיעדר התחשבות בקצב האישי של המשתתפים (נוי , 1992) .

קבלת העקרונות ברמה התיאורטית בלבד , ללא יישום ברמה המעשית , בולמת התפתחותם של יחסים .

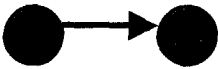
חוסר החחשבות בקצב ההתקדמות של כל השותפים בתהליך עשוי גם הוא לחבל בתהליך המעורבות. על כן, מדובר בתהליך איטי בו מכובד הקצב האישי של כל השותפים בו, תוך הימנעות מהפעלת לחץ המביא להשתתפות ללא הפנמה, והפנמה תיוצר כשהיזומה הפנימית תהיה במוקד התהליך.

קיימים מספר מצבים של סוגי מערכות יחסים:

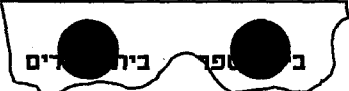
- מצב של השתתפות פסיבית מאפשר מערכת יחסים חד כיוונית, מגמתית, המבוססת על איררה קרירה ובלתי מעודדת עשייה. לדוגמה, ביום ההורים מוזמן ההורה לקבל אינפורמציה על הישגיו הלימודיים של הבן או הבת.

- מצב של השתתפות אקטיבית מאפשרת מערכת יחסים עדיין חד כיוונית, אך בעלת נטייה לרצון לפתיחות מסוימת בין הצדדים. מערכת יחסים זו אומנם מעודדת עשייה, אך מקור היזומה הוא חיצוני לאדם שנותן ..... ואין היא משפיעה לאורך זמן. לדוגמה, הכנת עוגה למסיבת סיום, על פי בקשתה של המורה. במצב שמקור היזומה הוא חיצוני, והצד הנותן אינו בא לידי סיפוק מהשירותים של אותה מערכת, קיימת סכנה בהחרפת מערכת היחסים. הטענה שיכולה להישמע: אני נותן ... ומה אני מקבל ??? ... (אפקט ההדדיות).

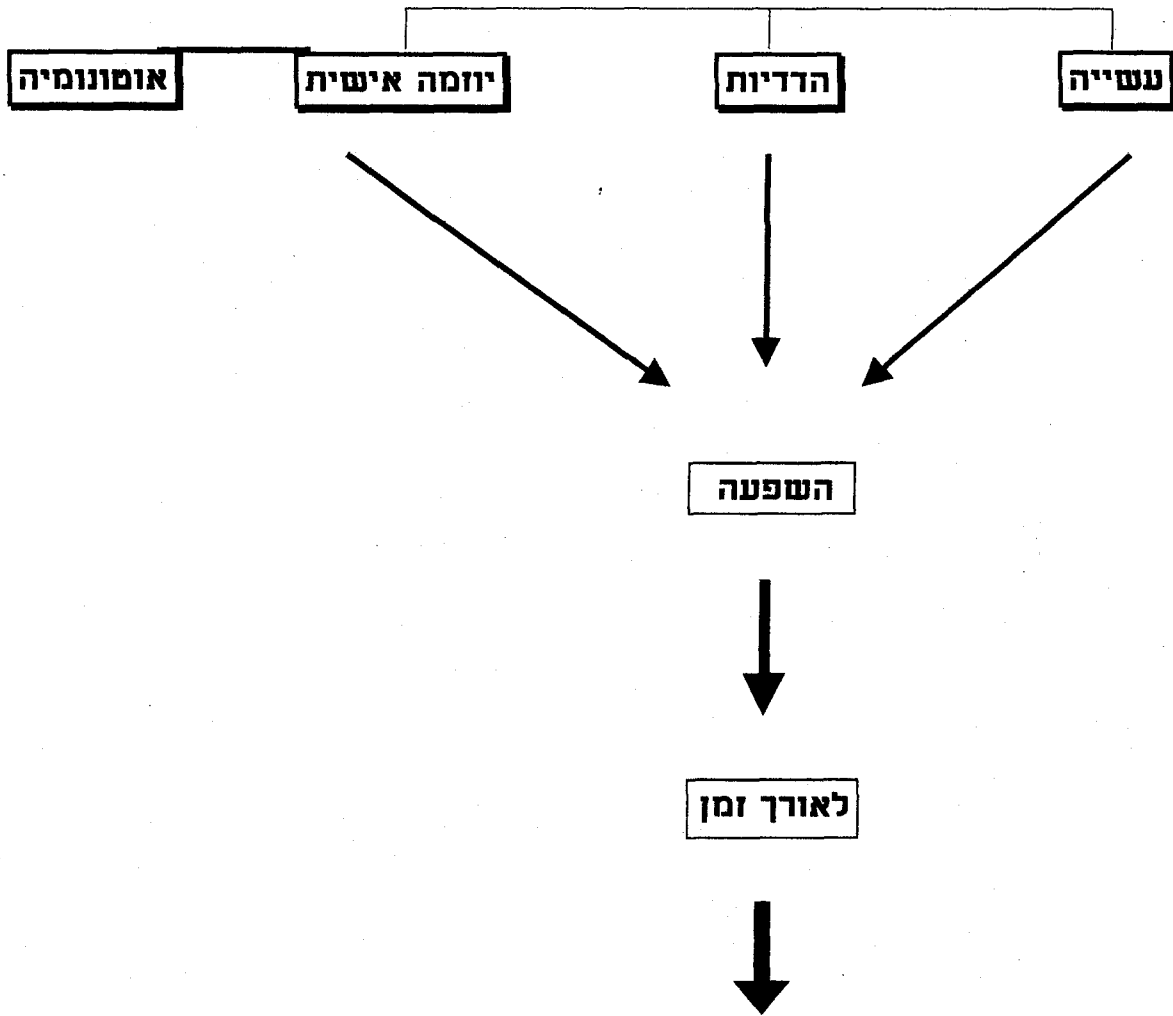

- קיימת מערכת יחסים פתוחה ושיתופית, המאפשרת פתיחות בין הצדדים, גמישות, פשרנות וויתרנות. הפעילות המעשית היא פועל יוצא של יוזמת הנותנים ולכן אין הם באים בתלונות ובסרונות. כל המעורבים רואים עצמם שותפים לעשייה ואחראים לתוצריה.

מודל : העקרונות הבונים "מעורבות הורים" במערכת החינוך

הרנלי הבנה הדדית = תרבות ומוסר (ג'ון דיואי)

תחומי מעורבות הורים בבתי ספר – הקונומאציה למעורבות הורים

הספרות העוסקת בתחומיה של המעורבות חושפת מגוון רחב של תפקידים שממלאים ההורים. מעורבות זו, בתחומיה השונים, משקפת את רצונם הטבעי של ההורים לדעת על המתרחש בבית הספר, לדעת כיצד ילדם משתלב ומתפקד במערכת החינוכית וכיצד הם עצמם יכולים להיות חלק ממנה (COMER, 1988).

על פי ניתוחה של RAYWID (1985) קיימים ארבעה תחומים עיקריים בבית הספר אשר בהם מעוניינים ההורים לקחת חלק:

[1] תוכניות לימודים.

[2] שיטות הוראה.

[3] שיבוץ מורים.

[4] בחירת בית הספר.

למענת RAYWID, יכולת ההשפעה של ההורים בשלושת התחומים הראשונים מוענמה.

לעומת זאת, ניכרת מעורבותם במישור הרביעי – בחירת בית הספר.

לאחרונה, במספר ישובים בישראל, ניתנת לחלק מציבור ההורים האפשרות לבחור מסגרת חינוכית לילדיהם. מגמה זו באה לידי ביטוי במדיניות פתיחת אזורי רישום ובקיומם של בתי ספר ייחודיים על אזוריים (גולדברגר, 1991; ענבר, 1992). אחד הקריטריונים המשמשים הורים בבחירת מוסדות חינוך הוא מידת האפשרות למעורבותם בבית הספר (ענבר, 1994; שחר, 1994).

פרידמן ונוי (1991) סווגו את תחומי מעורבות ההורים במערכת החינוך לשלוש קבוצות:

[1] תחום בית הספר – מעורבות סבילה של ההורים בקבלת מידע ע"י השתתפות באסיפות

וערבי הורים . מתן שרות ע"י טיפוח ושיפור פני בית הספר והשגת

מימון להפעלת תחום חדש , כמו ספריה או רכישת ציוד למעבדות.

[2] תחום הכיתה – מעורבות סבילה המתבטאת בקבלת מידע על הישגי התלמיד או

על חומר חדש הנלמד בכיתה .

מעורבות פעילה באה לידי ביטוי בצורות שונות כגון : ליווי טיולים

ופעולות חוץ בית ספריות אחרות , סיוע בקישום הכיתה , בהכנת

מסיבות , הצגות , תערוכות ומתן הרצאה או הדרכה בכיתה על יד

הורים בעלי ידע ייחודי (פעם בשנה) .

[3] תחום הבית – מעורבות פעילה של ההורים המתבטאת במעקב אחר תפקוד

התלמיד בבית הספר והישגיו הלימודיים ומתן תמיכה ועזרה

ברכישת מיומנויות לימודיות ויצירת אורה ותנאים חיוביים

ללימודים בבית .

גולדברגר (1991) מפרט ארבעה תחומי פעולה שבהם קיימת אפשרות פעולה להורים :

[1] התחום החינוכי – לימודי , [2] התחום התרבותי – חברתי , [3] תחום הערכות ההדדית ,

[4] תחום התאום הכללי (פעולות ומשאבים) .

קביעת תחומי הפעילות למעורבות תיעשה עפ"י צרכיה המיוחדים של הקהילה , בתנאי

שעקרונוחיה הבסיסיים של המעורבות יבואו לידי ביטוי בפעילות .

ברמה החיאורטית קיימים מספר תחומים שונים בהם יוכלו ההורים לפעול ולהיות

מעורבים :

1] במסגרת ועד הורים -

שפירא וגולדרינג (1990) מוענים כי האפשרות לבחור מניעה הורים ליטול על עצמם
אחריות רבה יותר בנוגע לחינוך ילדיהם וכך הופכים ההורים למעורבים יותר ולשותפים
בתהליך החינוכי ואילו מניעת זכות זו עלולה לגרור עמדה פאסיבית של ההורים
כלפי המוסד החינוכי .

חזור מנכ"ל משנת 1992 עוסק בשיתוף ההורים בעבודת החינוך של המוסד : אופני
הבחירה והארגון של ועדות ההורים וסמכותם במערכת הבית ספרית , כמו סיפוח
כוחות עזר לצרכים חשובים הקשורים לביטחון בית הספר , מיולים , טיפוח פעילות
תרבות והדרכה בקרב ההורים בשאלות חינוך , חברה , פסיכולוגיה , דרכי לימוד ועזרה
לילד , סיוע בפעילות חוץ בית ספרית וסיוע בתוך בית הספר , כמו פיתוח ספרייה ,
קישום , פעילויות תרבותיות , חגיגות , הרצאות , הדרכה בכתות ע"י הורים בעלי
ידע ייחודי ועוד ... (פרידמן ובנדס , 1990) .

מזרחי (1989 , עמ' 25) מביא מהחלמות ארגון ההורים הארצי בנושא חיזוק מעמד
הנציגות הנבחרת של ההורים : "..... זהו גוף מוביל ומנהיג ... ברמותיו השונות .
תפקידו של ועד הורים כפול : מחד , הוא מייצג את ציבור ההורים ומאידך , מנהיג את
ציבור ההורים .

ברמת המוסדות - נציגי ועד ההורים ישתתפו בדיוני המועצה הפדגוגית וועדותיה
ויהיו שותפים לדיונים ולהחלטות בנושאים , כמו סל תרבות , מיולים , מסגרות חינוך
חברתי .

ברמה המקומית – נציגי הוועד יהיו חברים בוועדות מוניציפליות לענייני חינוך , כמו :
ועדת חינוך , ועדת הנוער , צוותי היגוי של פרויקטים חינוכיים שונים , שיקום שכונות
וכו' .... תוקמנה מועצות חינוך ישוביות שתורכבנה ממחנכים , אנשי חינוך , נציגי
הרשות המקומית ונציגי ההורים .
ברמה הארצית – צוותי היגוי משותפים לשותפי החינוך ...ועיגון בחוק ממלכתי את
מעמד ארגון ההורים הארצי " (מתוך נייר עמדה שהוגש ע"י ארגון ההורים הארצי
לוועדת החינוך של הכנסת , 1985) .

[2] קביעת תכני לימוד –

תחום אחר אשר הוגדר כמעורבות הורים הוא ההשפעה שיש להורים על קביעת תכני
לימוד והתאמתם להשקפות עולמם (שוורצואלד , 1979) .
זכות זו מעוגנת בחוק חינוך ממלכתי המאפשר להורים להשפיע , באישור שר החינוך ,
על גיבוש 25% מתוכנית הלימודים ("תוכנית השלמה") ולבקש משר החינוך אישור
ל"תוכנית שעות נוספות" (תל"ן) במימון ההורים (ראה חוק חינוך ממלכתי תשי"ג
1953 , סעיפים 6-1-8) .

[3] מימון –

הורים ממנים פרויקטים מיוחדים , שבעבר משרד החינוך דאג למימוןם וגם מנסים
להחזיר למערכת השעות , תוכניות לימודים שבוסלו בשל קיצוץ במשאבים . בעת
שההורים החלו לממן , הם החלו לדרוש דיווח על השימוש הנעשה בכספם .
אחת התוצאות הישירות של מימון זה הוא מעורבות ישירה של עמותות הורים
בתקצוב שעות הלימוד , בשליטה רבה יותר במשאבים ובהכנסות , ובנסילת
תפקיד מרכזי בחהליך קבלת החלטות במערכת החינוך (גולדרינג , 1990) .

4] עזרה בתחום החינוכי -

קשרים והכרזות של הורים יכולים לעזור בקשירת קשר עם מוסדות שונים, כמו: עירייה, עיתונות, כנסת, בתי חרושת, מוזיאונים, קיבוצים, בתי ספר וכו'... קשרים אלה יעילים בקביעת ביקורים וסיורים, הבאת מוצרים, מפגשים משותפים ועזרה חומרית לסוגיה השונים.

ניתן להיעזר בהורים שלהם ידע וכשרון בתחומי היצירה והאומנות, הספורט והתקשורת ולשלבם כמרצים התחומי התמחותם. הורים מעורבים משתמשים ביכולתם בהדרכה בתחומם ובסיוע בהוראה. הניסיון מראה שכאשר הורים הופכים לשותפים בעבודה החינוכית בבית הספר, משתנה נקודת הראות שלהם על המורים ועל ההוראה (פרידמן, 1989).

5] עזרה פיסית -

תחום פעילות זה של מעורבות הורים הוא מן הותיקים והוא כולל את הפעילויות השונות של ההורים לטובת המבנים הפיסיים של בית הספר וציודם. הורנביץ (1990) מוענת, ששיתוף ההורים הוא אחד הנושאים המרכזיים. היא מצביעה על התרומה של מעורבות הורים לתלמידים ולמורים בבית הספר, שבאה לידי ביטוי בולט בעזרה הפיסית שההורים הגישו. ההורים משתתפים בתחום זה בצורות שונות: איסוף כספים, ארגון פעילות בדק בית, שיפוצים ושיפורים במבנה בית הספר, השלמת ציוד הכנת חומרים, ארגון טיולים וכו'... (מזרחי, 1989). כמו כן הכנת כיבוד למסיבות ולמפגשים, עבודות אחזקה, טיפוח חצר בית הספר, המתקנים ושיפורם, ליווי טיולים ומסעות וארגון הסעות (פרידמן, 1989).

